

Емілія Швед,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романських мов та зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-9477-7579>
м. Ужгород, Україна

Оксана Дацьо,

старший викладач кафедри романських мов
та зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0001-6974-9544>
м. Ужгород, Україна

Олександр Яцків,

старший викладач кафедри романських мов
та зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0003-0339-9208>
м. Ужгород, Україна

Словопорядок як ознака ідіостилю Т. Лівія

Word order as a feature of titus Livius' idiostyle

Анотація. Сучасне мовознавство характеризується посиленням інтересом до вивчення проблем риторики, що найтісніше переплетена з поезикою, логікою, стилістикою. Цінним матеріалом у цьому плані є твір відомого римського історіографа Тіта Лівія «*Ab urbe condita*» чи скорочено в українському варіанті «Історія». Промови історичних персоналій, які автор вводить у цей твір, є класичними зразками ораторського мистецтва. На даний час існує чимало наукових досліджень, присвячених вивченню лінгвостилістичних особливостей промов інших декад твору, промови ж першої декади залишились поза увагою дослідників. У цьому контексті особливої уваги набуває всебічний аналіз синтаксичних засобів експресії промов. Стаття присвячена аналізу ролі словопорядку та словорозташування у промовах історичних осіб з точки зору емоційно-експресивного забарвлення як одного із факторів аргументації. Дослідження засвідчує, що більшості конструкцій промов притаманне стилістично активне розташування компонентів: постпозиція підмета стосовно присудка, що сприяє актуалізації реми, вживається відносно рідше, – присудок зазвичай знаходиться у кінці речення. Характерною ознакою Лівієвих означень є вживання їх у препози-

ції щодо іменника, часто така препозиція зумовлена особливою питальною інтонацією, бажанням автора якомога сильніше актуалізувати означення. В процесі дослідження виділились препозитивно-постпозитивні побудови, що містять два означення, а також дистантне розміщення контактних в нормі елементів, що сприяє більшій експресії та аргументативності. Для автора «Історії» характерно винесення додатків у абсолютну препозицію, дуже часто це – цілий ряд однорідних додатків, що сприяє їх логічній акцентації. У статті детально вивчено у цьому контексті функції обставин. Дослідження квантитативних співвідношень препозицій та постпозитивів членів речення дають можливість краще зрозуміти рисунок стилю автора «Історії» та пізнати специфіку його ідіостилу.

Ключові слова: риторика, стилістика, Давній Рим, Тім Лівій, його твір «Історія» (промови твору), синтаксичні засоби експресії промов, порядок слів у реченні.

Summary. Modern linguistics is marked by an increased interest in the study of rhetoric, which is closely intertwined with poetics, logic, and stylistics. The work of the renowned Roman historian Titus Livius, *Ab urbe condita* (referred to in Ukrainian as “History”), serves as valuable material in this regard. The speeches of historical figures incorporated by the author into this work are classical examples of rhetorical art. While a significant amount of research has been devoted to the linguistic and stylistic features of speeches in other decades of the work, the speeches of the first decade have remained largely unexplored. In this context, a comprehensive analysis of the syntactic means of expression in the speeches becomes particularly relevant. This article examines the role of word order and word arrangement in the speeches of historical figures, focusing on their emotional and expressive connotations as a factor in argumentation. The research reveals that most speech constructions feature stylistically active placement of components. For example, while the postposition of the subject relative to the predicate is less frequent, it emphasizes the rheme, whereas predicates are typically located at the end of the sentence. A distinctive feature of Livius’ use of adjectives is their preposition relative to nouns. Such prepositioning is often driven by a specific interrogative intonation and the author’s desire to strongly emphasize the adjective. The study also highlights prepositional and postpositional constructions containing two adjectives, as well as the distant placement of elements that are normally in contact, which enhances expressiveness and argumentation. Another notable feature of Livius’ style is the placement of objects in absolute preposition, often as a series of homogeneous objects, which contributes to their logical emphasis. The article also investigates the role of adverbials in this context. An analysis of the quantitative relationships between prepositional and postpositional sentence elements provides deeper insight into the stylistic structure of “History” and reveals the specifics of Titus Livius’ idiosyncrasy.

Key words: rhetoric, stylistics, Ancient Rome, Titus Livius, his work “History” (speeches), syntactic means of expression in speeches, word order in sentences.

Вступ. Протягом століть досягнення риторики практично освоювалось різними науками: поетикою, логікою, стилістикою. Оскільки

головним питанням стилістики, як і риторики, є питання ефективного використання мови, симбіоз риторики зі стилістикою є дуже тісним. Стилiстика, фактично, бере початок у риториці, джерела стилістики та сучасної лiнгвостилістики слід шукати у класичній риторичі. На даний час в умовах глибокого вивчення основ ораторського мистецтва, появою у зв'язку з цим нових ідей та гіпотез, добрим підґрунтям стає детальне фактологічне вивчення відповідного текстового матеріалу античної епохи.

Цінним матеріалом у цьому плані є твір відомого римського історіографа Тіта Лівія «*Ab urbe condita*», чи скорочено в українському перекладі «Історія», що наповнений численними промовами історичних персоналії, які укладені автором з великою риторичною майстерністю. Знайомлячись із більшістю праць, присвячених цій темі, звертаємо увагу на те, що в них детальному вивченню піддаються в основному промови інших декад «Історії», промови ж першої залишилися поза увагою дослідників.

У працях відомих дослідників неодноразово висловлювалась думка про те, що промови історичних осіб, які автор вводить у свій твір, є втіленням усіх кращих традицій античної риторики [10; 11; 12; 13; 14; 15; 16]. Саме у цих промовах проявив себе ораторський талант автора, вони, як зазначалося у попередніх наших дослідженнях [8; 9], є цінним надбанням античної риторики; ми прийшли до висновку, що «довгі, плавні періоди – одна з найхарактерніших рис стилю автора «Історії». Їх уміла побудова свідчить про високу майстерність володіння словом та служить дієвим засобом аргументації» [9, с. 217]. Виходячи з цих міркувань, ми поставили за мету дослідити окремі аспекти мови та стилю промов історичних персоналії твору, а саме лiнгвостилістичну роль словопорядку у реченнях як синтаксичного засобу експресії. Завданням нашого дослідження є фіксація та аналіз емоційно-експресивних засобів образності у контексті словорозташування та словопорядку, що слугують у промовах важливим засобом аргументації. Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці таких науковців як Н. Баранник, А. Галас, Н. Гуйванюк, В. Гуменяк, С. Єрмоленко, В. Коломійцева, О. Пономарів [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Матеріалом дослідження є промови історичних осіб першої декади твору Т. Лівія «*Ab urbe condita*», що у сумі складають 914 Вайсенборнівських рядків [17; 18].

Методологія та методи дослідження. Під час дослідження застосовувався описовий метод, що базувався на прийомах класифікації та систематики культурно-історичної інтерпретації, застосовувалася компонентна та контекстна методика лiнгвістичного аналізу.

Окрім загальнонаукових методів аналізу, синтезу, індукції та дедукції, в дослідженні застосовано зіставний та порівняльно-історичний методи. З метою створення чіткішої картини стилістичної манери автора застосовувався статистичний метод.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що словопорядок та словорозташування надає реченням неабияку експресивну роль у контексті речення, визначає його смислову вагомість, завдяки чому одне і теж висловлення отримує різні відтінки.

Як засвідчує спостереження, Тіт Лівій вводить у промови речення з прямим стилістично-нейтральним розташуванням компонентів, однак більшість речень промов складають інверсивні, для яких притаманне стилістично-активне розташування членів. Інверсія ж найтісніше пов'язана з актуальним членуванням речення, яке організує його для передачі актуальної інформації. Отже, виходячи з комунікативного призначення, поділяємо речення на дві частини: тему – дане, основу вислову та рему – нове, ядро вислову. При інверсивному порядку слів на відміну від стилістично-нейтрального, маємо у реченні перехід від реми до теми. Інверсія полягає у порушенні загальноприйнятої граматичної послідовності мови, – перестановці частин фрази. Як правило, вона сприяє акцентації та підсиленню виразності мови.

Взагалі порядок слів у латинському реченні вільний. Римські письменники ставили підмет найчастіше на початку речення. Яка ж специфіка використання позиції підмета із стилістичною метою у Лівія? Слід зазначити, що у промовах найчастіше зустрічаємо речення з препозицією підмета щодо присудка. Таке розташування властиве конструкціям розповідно-інформаційного типу:

1. *Juppiter optimus maximus, alii dii deaeque obsidentur...* /III, 17, 3/, – Всеблагий та всемогутній Юпітер, інші боги та богині оточені...

2. *Discordia ordinum et venenum urbis huius ... sustulere illis animos* /III, 67, 6/, – Чвари між суспільними станами та отрута цього міста ... підтримують їхній дух.

Як бачимо, хоча порядок слів у цих зразках прямий, абсолютна препозиція підмета сприяє його логічній акцентації. Часто така позиція підмета зумовлена питальною інтонацією речення, словорозташування зумовлене також типом речення. Підмет у таких випадках, як правило, виражений питальним займенником:

1. *Ecquis rettulit aliquid ad coniugem ac liberos praeter odia?* /III, 68, 5/, – Хто приніс дружині та дітям що-небудь, крім ненависті.

2. *Quis dubitat, quin in aeternum urbe ... nova imperia ... instituantur?* /IV, 4, 4/, – Хто б сумнівався, що у вічному місті ... нові уряди ... встановлюють?

З метою надання більшої акцентації підмету автор «Історії» часто починає конструкцію за допомогою сполучників: «*et*» чи «*at*», як от:

1. *Et hi postulant, ut sacrosancti habeatur* /III, 17, 10/, – І вони вимагають, щоб їх вважали за святих.

2. *At enim dignitas ad homines pertinet...* /VI, 41, 4/, – Але ж гідність притаманна людям.

З метою логічного наголошення у абсолютній препозиції Т. Лівій часто вживає підмети, виражені особовими чи вказівними займенниками, порівняймо:

1. *Tu unus eximius es...* /IX, 34, 11/, – Ти єдиний є лише особливим.

2. *Haec conubia patrum ac plebis interrupt* /IX, 34, 5/, – Ця завжди заперечувала законність шлюбів між патриціями та плебеями.

Як засвідчило дослідження, постпозиція підмета стосовно присудка, що характерна для інверсивного порядку слів, застосовується у промовах відносно рідше:

1. *Non manebit extra domum patris sponsa Icili* /III, 45, 8/, – Не залишиться поза домом свого батька наречена Іцілія.

2. *Nempe patrum secuntur liberi* /IV, 4, 11/, – Хіба не успадковують діти майно батьків.

Без сумніву, винесення підмета у абсолютну постпозицію сприяє його особливій актуалізації, надає реченню потрібного експресивно-стилістичного відтінку. Співвідношення препозиції та постпозиції підмета щодо присудка у промовах квантитативно виражається у співвідношенні 5:1.

Як відомо, присудок у класичних авторів найчастіше знаходиться у кінці речень. Присудок на початку речення у класиків зустрічається рідко, хіба що на нього падає особливий емоційний наголос. Це твердження у значній мірі стосується позиції присудка у реченнях промов. Дослідження засвідчує, що найчастіше присудок знаходиться у абсолютному кінці. Показове місце у реченні він займає у конструкціях, що містять синтаксичний зворот *Accusativus cum Infinitivo* /III, 45, 10/.

Присудок вимагає особливого логічного наголошення, коли виступає у ролі засобу волевияву, спонування до дії; у таких випадках препозиція його тісно пов'язана із стилістичною орієнтацією мови, до прикладу:

1. *Intuemini enim horum deinceps annorum ...* /V, 51, 5/, – Проаналізуймо тільки ці останні роки...

2. *Ostendite modo bellum...* /VI, 18, 7/, – Оголосіть лише війну...

3. *Nolo ego istam in te modestiam...* /IX, 34, 15/, – Я не вимагаю від тебе такої скромності...

Ці типові зразки Лівієвих конструкцій є ілюстрацією значної стилістичної сили інверсивних присудків, ролі їх логічного наголошено-

сті. Такий логічний наголос привертає увагу до даного слова, а це в свою чергу сприяє вияву намірів мовця. Тіт Лівій дуже вдало застосовує стилістично-активне розташування присудка, вигідно виділяючи рему, – нову важливу думку, на якій автор прагне сконцентрувати максимальну увагу читачів, як от:

1. *Tenuit Aemilia lex violentos illos censores...* /X, 34, 9/, – Стосувався закон Емілія тих жорстоких цензорів...

2. *Eludant nunc licet religiones...* /VI, 41, 7/, – Нехай вони тепер насміхаються над священнодійствами...

Проведені статистичні підрахунки дали такий результат: препозиція та постпозиція присудка співвідноситься як 2:5.

У промовах історичних персоналій першої декади твору «*Ab urbe condita*» знаходимо чимало зразків властивого для класичної латини розташування означення після означуваного іменника. Це часто буває, коли у ролі означення виступає відносний прикметник, до прикладу: *nuptam pudicam* /III, 45, 6/, – скромну наречену; *adsentatores publicos* /III, 68, 10/, – громадські брехуни; *auxilio alieno* /III, 68, 5/, – чужою допомогою. Однак, характерною особливістю Лівієвих означень є вживання їх у препозиції щодо іменника. Означення, виражені якісними прикметниками, у позиції перед іменником стають стилістично виразнішими: *communis res* /III, 68, 3/, – суспільне благо; *antiquos mores* /III, 68, 12/, – давніх звичаїв; *aeterna urs* /IV, 4, 4/, – вічне місто. Нерідко препозиція зумовлена особливою питальною інтонацією, бажанням якомога сильніше актуалізувати означення: *Quae si perpetua concordia sit, quis non spondere ausit ...* /V, 3, 10/, – Якщо би утвердилась постійна згода, кожен насмілився б гарантувати...

Часто для оптимального логічного наголошення у препозицію виносяться означення, виражені присвійними займенниками: *suus sermo* /II, 32, 4/, – своя мова; *sua cura* /III, 32, 9/, – своя турбота; *suo labore* /III, 32, 9/, – своєю працею; *vestram ignaviam* /III, 67, 5/, – вашу боязкість; *suas preces* /X, 7, 5/, – ваші прохання; *suae virtutis* /III, 67, 5/, – свої доблесті. Такими конструкціями автор «Історії», як правило, виражає цілі ряди означень з емоційно-підсиленою характеристикою.

Відомо, що якщо у латинських конструкціях до іменника є два означення, одне з них ставиться перед ним, а друге – після нього. Такі препозитивно-постпозитивні побудови часто служать у промовах для виділення реми. У препозиції в таких випадках, як правило, вживається означення із стилістично вагомим навантаженням: *nobilissimos viros honoratissimosque* /III, 67, 8/, – найзнатніших і найпочесніших осіб; *nullane res nova* /IV, 4, 3/, – жодна нова справа;

nullis iniuriis vestris /V, 3, 4/, – жодними вашими образами; *salvis tectis publicis* /V, 53, 2/, – неушкодженими громадськими спорудами. Зустрічаємо цікавий випадок дистантного розташування контактних в нормі елементів, що сприяє більшій експресії: *propitios habemus deos* /III, 19, 12/, – милостивих ми маємо богів.

Вживання означень, виражених прикметниками, що походять від власних імен, характеризується перевагою препозитивності, тобто стилістичною акцентацією. Яскравими прикладами можуть бути наступні словосполучення: *Romano nomine* /IV, 6, 11/, – Римським ім'ям; *Nova via* /V, 52, 11/, – Нова вулиця; *Aemilia lex* /IX, 34, 9/, – закон Емілія; *Sacer mons* /III, 67, 11/, – Священна гора. Характерно, що у Лівія зустрічаємо двояке вживання форм, – *Sacer mons* /II, 32, 2/ та *mons Sacer* /III, 52, 3/. Відомий дослідник античності Л. Кюнаст, пояснюючи паралельне використання цих форм, зазначає, що Т. Лівій вживає форму *Sacer mons*, оскільки римляни скорочено називали Священну гору *Sacer*, за аналогією до назв *Aventinus*, *Quirinalis* і т. п. [15, с. 306].

Дослідження засвідчило, що у автора «Історії» прикметник частіше вживається у препозиції щодо іменника. Для всіх наведених вище типових зразків характерна інверсія, а вона завжди пов'язана із виділенням, сама по собі емоційно-напружена, тому надає мові промов емоційної напруженості, експресії. Спостереження показало, що препозиція означення значно переважає постпозицію, за нашими підрахунками це співвідношення складає 10:7.

Прямі та непрямі додатки можуть вживатися стосовно присудка у препозиції чи постпозиції. Логічно не акцентовані додатки Лівій вживає у позиції перед присудком, нерідко це буває зумовлено питальною інтонацією речення:

1. *De imperio actum est?* /IV, 3, 7/, – Чи мова йде про владу?

2. *Hos omnes deos publicos privatosque, Quirites, deserturi sitis?* /V, 52, 3/, – І цих усіх суспільних та приватних богів, ви Квірити, збираєтеся покинути?

Винесення додатків у промовах історичних осіб у абсолютну препозицію сприяє їх логічній акцентації. Лівій дуже часто будує конструкції типу: *Aio Locutio templum propter caelestem vocem in Nova via iussimus fieri* /V, 52, 10/, – Аю Локутію храм, через те, що ви почули голос із неба, ви наказали спорудити на Новій вулиці. Нерідко з метою підсилення стилістичної орієнтації Лівієм у таку позицію виноситься цілий ряд однорідних додатків, до прикладу: *Auxilium tribunicum, provocationem ad populum, scita plebis iniuncta patribus, sub titulo aequandarum legum nostra iura oppressa tulimus et ferimus* /III, 67, 9/, – Допомогу трибунів, апеляцію до народу, постанови пле-

беїв, нав'язані патриціям, ущемлення наших прав під видом зрівняння у правах ми терпіли і терпимо. Інверсовані додатки у позиції після підмета служать виділенню та акцентації реми:

1. *Adversae deinde res admonuerunt religionum* /V, 51, 9/, – Нещастя змусило нас згодом згадати про обов'язки перед релігією.

2. *Reddidere igitur patriam et victoriam et antiquum belli decus...* /V, 52, 10/, – Отже, слід відмовитися від батьківщини, перемоги, давньої славної війни...

У цих випадках логічну наголошеність додатків, зумовлює суб'єктивний порядок слів. Проте спостереження засвідчує, що серед способів розташування додатка значна перевага на боці препозиції стосовно присудка, співвідношення препозицій та постпозицій додатків складає 4:1.

Обставини у реченнях промов переважно вживаються у препозиції щодо присудка. Слід зазначити, що період із наголошеними препозитивними обставинами є характерною ознакою індивідуального стилю Лівія. Речень із обставинним зачином у промовах більшість, обставини такого типу у абсолютній препозиції є стилістично-акцентованими. У Лівія помітна тенденція виносити у абсолютну препозицію обставини часу, як от: *Inde ad multitudinem oratione versa...* /III, 17, 3/, – Потім, звертаючись до юрби, він продовжив...

Характерним для автора «Історії» є нанизування у реченнях однотипних, рідше різнотипних, обставин у препозиції, до прикладу: *Ante portas est bellum, si inde non pellitur; iam intra moenia erit, et arcem et Capitolium scandet, et in domos vos persequetur* /III, 68, 7/, – Тепер війна біля воріт, не дасте відсіч ворогу тепер, він у стіни проникне, в храм і на Капітолій підніметься, у ваших домівках буде вас переслідувати. Винесення обставин у постпозицію стосовно присудка пов'язане із стилістичним виділенням реми: *Tenuit deinceps omnes censores intra centum annorum spatium* /IX, 34, 10/, – Обов'язковим він (закон) потім був для всіх цензорів упродовж ста років.

Співвідношення препозицій та постпозицій обставин складає 6:1.

Як бачимо зі всіх наведених прикладів, стилістична роль інверсії чи абсолютної препозиції обставин є дуже вагомою; вони виконують функцію своєрідного індикатора, який привертає увагу слухача до найбільш значущого, стилістично важливого компонента речення.

Отже, дослідження стилістичних закономірностей у розташуванні слів має особливе значення у вивченні стилістичної манери Тита Лівія. Характерним у цьому плані для стилю Лівія є вживання означення перед означуваним словом. Квантитативні дослідження препозицій та постпозицій членів речення дають можливість збагнути рисунок стилю Лівія, адже словопорядок залежить від твор-

чого почерку і є вагомою ознакою індивідуального стилю автора «Історії».

Висновки з дослідження. Отже, дослідження специфіки словопорядку у реченнях промов засвідчує, що словорозташування та словопорядок теж служать вагомим фактором аргументації. Більшості синтаксичних конструкцій промов історичних персоналій у творі Т. Лівія «Історія» притаманне стилістично активне розташування компонентів. Характерною ознакою Лівієвих означень є вживання їх у препозиції щодо іменника, що, як правило, зумовлене особливою питальною інтонацією, бажанням автора якомога сильніше актуалізувати означення. Для автора «Історії» характерно винесення додатків у абсолютну препозицію, часто це – цілий ряд однорідних додатків. Стилiстична роль iнверсії чи абсолютної препозиції обставин у синтаксичній системі промов є дуже вагомою; вони є своєрідними індикаторами, що при вертають увагу читача та служать його переконанню.

Таким чином, дослідження стилістичних закономірностей у розміщенні слів має особливе значення в процесі вивчення стилістичного почерку автора «Історії». Квантитативні співвідношення препозицій та постпозицій членів речення дають можливість краще дослідити рисунок стилю Лівія, адже словопорядок залежить від творчого почерку і є разом з тим ознакою ідіостилу автора.

Результати дослідження послужать дороговказом для подальшого вивчення промов, дослідженню специфіки застосування автором інших синтаксичних засобів експресії та аргументації, що в свою чергу допоможе детальніше дослідити його ідіостиль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранник Н. Функціонально-стилістичний підхід до вивчення односкладних речень. *Дивослово*. № 3, 2006. С. 27–29.
2. Галас А. Інтерпретації періоду як об'єкта синтаксису і стилістики. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вип. 20, 2015. С. 34–43.
3. Гуїванюк Н.В. Експресивний синтаксис. Гуїванюк Н.В. Слово – Речення – Текст: Вибр. праці. Чернівці: Чернівецький університет, 2009. С. 409–478.
4. Гуменяк В.О. Поняття стиль і дискурс у інтерпретаційних парадигмах сучасної лінгвістичної думки. *Лінгвістичні дослідження*. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, Вип. 52, 2020. С. 148–159.
5. Єрмоленко С.Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. № 3–4, 2005. С. 112–125.
6. Коломійцева В. Явище плеоназму в українському синтаксисі. *Українська мова*. № 1, 2009. С. 33–40.
7. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.

8. Швед Е.В., Дацьо О.Г., Яцків О.М. Лінгвостилістичні функції складного синтаксичного цілого та конструкцій з однорідними побудовами у Т. Лівія (на матеріалі промов історичних осіб твору Т. Лівія «Історія»). *Актуальні питання гуманітарних наук*. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», Вип. 71. Том 3, 2024. С. 183–189.
9. Швед Е., Дацьо Т., Яцків О. До питання структури та аргументаційної ролі періодів у творі Т. Лівія «Історія». *Сучасні дослідження з іноземної філології*. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика» №1(25), 2024. С. 209–218
10. Bernhardt G. Grundriss der Römischen Literatur. Halle, 1850. S. 542–545.
11. Bruns J. Die Persönlichkeit in der Geschichtsschreibung der Alten. Kiel, 1897. 84 s.
12. Burck E. Die Erzählungskunst des Titus Livius. Berlin, 1934. 244 s.
13. Burck E. Wege zum Livius. Darmstadt, 1674. 544 s.
14. Eckert W. De figurarum in Titi Livi ab urbe condita libris usu. Vratislaviae, 1911. 103 s.
15. Kühnast L. Die Hauptpunkte der Livianischen Syntax. Berlin, 1871. 402 s.
16. Stacey S. Die Entwicklung des Livianischen Stiles. Leipzig, 1896. 66 s.
17. Titi Livi. Ab urbe condita libri. Erklärt von W. Weissenborn, M. Müller. lib. I–VI. Lipsiae: Teubner, 1910. 396 s.
18. Titi Livi. Ab urbe condita libri. Erklärt von W. Weissenborn. Bd. III. Buch. VI–X. Berlin: Weidmann, 1876. 220 s.